

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 28 October 1906. No. 1504.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE; Bureau: Warmoesstraat 66, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementenprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnementen worden aangegonnen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Adressen: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elken regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van lidsgaven f —.12 per regel.

Van de tien geboden.

CXVI.

HET ACHTSTE GEBOD.

XVII.

Gij zult niet stelen.
Exodus 20 : 15.

In dit ons slotartikel over het achtste gebod, gaat het om wat God ons in dat gebod verbiedt in betrekking tot den eigendom van den naaste, van zijn goed.

Hier gaat het dus om wat men gewoonlijk stelen noemt: de kwaadwillige ontneming van eens anders goed, tegen den wil van den eigenaar; of korter nog: zich eens anders goed onrechtvaardig toe-eigenen. Hier gaat het om den diefstal: het eenig goed dat geheel of gedeeltelijk aan een ander toebehoort, wegneemen, met het oogmerk om het zich wederrechtelijk toe te eigenen.

Dit toch is de meest krasse uiting van de één zonde der „gierigheid“ — het laatste woord nu genomen in den zin van het zondig, wijl zelfzuchtig begeeren naar eigendom — waartegen dit gebod ingaat.

Maar juist omdat dit stelen en deze diefstal de meest krasse uiting dezer zonde is, ligt in het gebod veel meer dan wat men gewoonlijk onder stelen en diefstal verstaat, en hebben wij dan ook getracht, dit meerdere in onze vorige artikelen over het 8ste gebod aan te wijzen.

Maar ook zóó zijt gij er dan nog niet; verstaat gij dit gebod nog niet in zijn volle beteekenis.

In de Liturgie onzer kerken, in het „gebed des Zondags vóór de predicatie“ — een gebed dat, bij alle erkenning van het goed recht der „vrije geboden“, toch wel eens, meer dan gewoonlijk geschiedt, mocht worden gebruikt — belijden wij voor onzen God: „Want behalve, dat wij allen door de erfzonde voor u onrein en kinderen des toorns zijn, ontvangen uit zondig zaad en in ongerechtigheid geboren, waardoor allerhande boose lusten; tegen u en onzen naaste strijdende, in ons wonen, zoo hebben wij nog niet de daad menigmaal en zonder einde overtreden, nalatende wat Gij ons geboden had, en doende wat ons klaarkijk verboden was.“

In dit voortreffelijk stuk uit de „belijdenis van zonden“, waarmee bedoeld gebed aanvangt, is het ons hier te doen om de laatste, de door ons gecursiveerde, woorden. Daar is zonde en daar zijn zonden. Aangeboren zonde, en dadelijke zonden. En wat nu de laatste betreft, moet ge daarbij niet alleen zien op het doen van wat verboden is, maar ook op het niet-doen, het nalaten van wat geboden is. De oude onderscheiding alzo der Christelijke Theologie van peccata commissio en peccata omissionis of „zonden van bedrijf en zonden van verzuimen of nalatigheid“. En zoo nu hebt gij ook bij het achtste gebod niet alleen verder endieper te zien, dan die meest krasse uiting, welke men gewoonlijk stelen en diefstal noemt, en dus door te dringen tot al wat daar achter ligt; door te dringen tot gij uitkomt bij die boose lusten, in betrekking tot het aardse goed, tot den eigendom, welke strijdende tegen God en onzen naaste, in ons wonen; — maar ge hebt bij dat gebod bovendien ook nog te zien, niet maar alleen op uw zonden van bedrijf, maar ook op uw zonden van verzuimen; niet maar alleen op wat gij gedaan, maar ook op wat gij niet-gedaan, op wat gij nagelaten hebt.

Eerst dan zijt gij er; verstaat gij het achtste gebod.

Eerst dan gaat gij, ook al hebt gij nooit wat men gewoonlijk noemt „gestolen“, en van uw leven geen „diefstal“ gepleegd — u schuldig weten ook aan het achtste gebod. Eerst dan zal u conscientie, uw zedelijke zelfbeoordeling, u veroordeelen, u aanklagen, dat gij ook tegen dit gebod van uw God zwaarlijk hebt gezondigd, en ook dit gebod van uw God niet hebt gehouden; dat gij ook in betrekking tot dit achtste gebod, nog steeds tot alle boosheid geneigd zijt. Mits, dit geestelijk bezien van het achtste gebod niet maar bloot verstandswerk is, maar vrucht van een door den Heiligen Geest in u gewerkte verlichting uw verstand. Zoo niet, dan kan er daarom nog wel zedelijke zelfveroordeeling wezen, maar ook deze uw zonde, en deze uw zonden, worden u dan nog geen schuld voor God; het komt dan nog niet tot een vallen voor het recht van uw God.

Dit toch geschiedt alleen als „ontdekken de Genade“ in uw ziel werkt.

Dan, hoe waar het nu ook is, dat in het achtste gebod veel meer zit, dan dat gij niet moogt doen wat men gewoonlijk „stelen“ noemt, en niet moogt begaan, wat men gewoonlijk „diefstal“ noemt, en dat gij dus niet moogt blijven staan bij den letterlijken, maar moet doordringen tot den geestelijken zin — hoe waar dat nu ook is, gelijk van meer waarheden, geldt ook van deze, dat wij menschen er vaak zoo alleronhandigst, zoo hoogst gevaarlijk mee omgaan. Een schaar is 'n hoogst nuttig werktuig, maar ge houdt uw hart vast, als gij haar ziet in de hand van een kind. En zoo nu ook houdt ge uw hart vast, als ge ziet hoe vaak wordt omgegaan met de waarheid, dat men de tien geboden des Heeren — want dit geldt niet alleen van het achtste, maar ook van de andere geboden — geestelijk moet verstaan.

Wat wij hier bedoelen is dit.

In sommige kringen waar de orthodoxie zelfs in hooge eere is, en soms ook in de prediking van op het stuk der rechtzinnigheid onverdracht leeraars, kan men de verzekering hooren, dat ook Gods kinderen eigenlijk moordenaars en hoerders, dieven en leugenaars zijn.

Dus wordt dan verzekerd met de ongetwijfeld goede bedoeling, om alle eigen gerechtigheid te bestrijden en neer te werpen. Maar de vraag mag gesteld of dit nu wel de juiste weg is om dit doel te bereiken. Met zulk een rauwelijks daaraan geworpen bewering toch, loopt men groot gevaar heel iets anders te bereiken. Bij jonge menschen, die van het geestelijk leven nog niets of nog maar heel weinig verstaan, of een verwarren van hun zedelijk bewustzijn, wijl zij, hoorend, dat zelfs geloovigen nog zóó slecht zijn, gaan meenen, dat het zedelijke, het goede of slechte er minder op aankomt; of een derven van hun sympathie, wijl zij, hoorend, dat geloovige menschen van wier braafheid zij zelf overtuigd zijn, moordenaars en hoerders, dieven en leugenaars zijn, zulk beweren minstens voor overdrijving, zoo niet voor erger gaan houden. En bij oudere menschen, die van het geestelijk leven wel verstand hebben, en die daarom ook wel weten, dat de wortelen van alle zonden in hun hart zitten, omdat er nog altijd, tot aan hun dood toe, de inwonende zonde in schuilt, maar dat er toch ook verschil is tusschen het nog heerschen van de zonde vóór, en het niet heerschen van de zonde ná de bekeering, tusschen een willens en niet willens zondigen, tusschen het al of niet hebben van een ernstig voornemen, niet alleen naar sommige, maar al de geboden Gods beginnen te leven — bij deze oudere menschen, die van het geestelijk leven wel verstand hebben, bereikt men met zulk een rauwelijks daaraan geworpen, dikwijls met gepeperde uitdrukkingen nog wat gekruide bewering, dat ze moordenaars en hoerders, dieven en leugenaars zijn, of dat hun teeder gevoel op het stuk der practijk van godzaligheid wordt gekwetst, of wat nog erger is, dat zij zoekend te ontzullen de klip van het perfectionisme, gaan stranden op die van het antinomisme. Daarom is dit geestelijk verstaan van de wet, voor wie éen zedelijk en ethisch-dogmatisch niet weet te onderscheiden, als de schaar in de hand van 'n kind.

Zeker, daar gaat niets van af, dat wij „tegen al de geboden Gods zwaarlijk hebben gezondigd en derhalve geen gehouden, en ook, dat wij nog steeds tot alle boosheid geneigd zijn“, maar om dit als zelfveroordeeling in zijn conscientie te gevoelen, is het allerminst noodig, dat men eerst een moordenaar of een hoerder, een dief of een leugenaar zij. En wie ook zonder dat te zijn, omdat God er hem voor heeft bewaard, zich zelf door ontdekkende genade toch als een overtreder en een verzuimer van Gods geboden kent, zal daarom niet minder dan een aan zijn zonden ontdekte en voor het recht Gods gevallen, die het 6de of het 7de, het 8ste of het 9de gebod naar de letter overtreden heeft, zijn toevlucht nemen tot de door Christus verworven gerechtigheid en heiligheid. Immers ook hij weet, dat al zijn niet alle zonden even zwaar en groot (Joh. 19 : 11); dat al werken niet alle zonden, die in het hart zijn dóór ook tot zonden van den mond en van de hand; dat al is begeeren nog geen willen, en willen nog geen handelen — hij weet ook, dat „de gerechtigheid, die voor Gods gericht kan bestaan, gansch volkomen en der wet in alle stukken gelijkvormig moet zijn“, en daarom zal hij alleen willen leunen en steunen op de toegerekende gerechtigheid van zijn Borg, voor wiens rekening hij ligt.

Maar het toont gemis aan inzicht in de ethisch-dogmatische onderscheiding van het drielei gebruik der wet: van haar *civiel* of *burgerlijk* gebruik, om de ongebonden-

heid der menschen in toom en tucht te houden; van haar *paedagogisch* gebruik, om de geloovigen aan hun zonden en ellende te ontdekken, en *zoo* als een *tuchtmeester* tot Christus aan te wenden; en van haar *normatief* gebruik, om norm of richtsnoer te zijn voor de geloovigen willen en handelen — indien men tusschen de letter en den geest der wet niet weet te onderscheiden; geen verschil weet te maken tusschen de gradaties in de zonden; tusschen daad-zonden en zonden des harten. En dit gemis aan inzicht is daarom zoo gevaarlijk, wijl het zoo licht leiden kan tot de, voor het zedelijk leven, zoo jammerlijke dwaling, en dat men eerst wat de Duitschers noemen een „vóór-leven“ moet hebben gehad, om te weten wat zonde en genade is, en dat een bekeerde, in wien de zonde niet meer heerscht, gelijk zou staan met een onbekeerde, in wien zij nog heerschappij voert. Want, wat dit laatste betreft, kan het ook wel in een toegebrakt kind des Heeren tot een schrikkelijk uitbreken van een zonde komen; een zondige begeerte aangroeien tot een passie, een hartstocht, waarbij het goede willen, als een overheid in dagen van revolutie, zijn stuur over het ziebeweg kwijt raakt; het vleesch kan voor een tijd triomfeeren over den geest; het kan komen tot een diepen val — maar toch is dit niet het gewone, het normale.

En dat nu ook de gereformeerde kerken er zoo en niet anders over hebben geoordeeld, blijkt o. m. ook uit ons *Formulier om het heilig Avondmaal te houden*, waarin, om ons nu maar te bepalen tot het achtste gebod, aan alle „dieven, woekeraars, roovers, spelers, gierigaards en aan al degenen, die een ergelijk leven leiden, deze allen, zoo lang zij in zulke zonden blijven“, bevolen wordt zich van de tafel des Heeren, van de spijze welke Christus alleen voor zijn geloovigen verordeneerd heeft, te onthouden.

Daarom hebben wij dan ook, zoo bij de bespreking der vorige geboden, als in onze artikelen over het achtste gebod, waar het ons te doen was om den geestelijken zin van de wet te doen uitkomen; om de tien geboden te doen verstaan als de ordinantie des Heeren in de zedelijke wereldorde; steeds getracht de gradatie in de zonde klaar en duidelijk in het licht te stellen. Ook in dit ons laatste artikel over het achtste gebod, waarin het gaat over de zonden in betrekking tot den eigendom van den naaste, zullen wij trachten aan deze wijze van behandeling getrouw te blijven.

Gelijk bij het zondig willen en handelen in betrekking tot ons eigendom, hebben wij ook hier, bij het zondig willen en handelen in betrekking tot vreemd eigendom, te onderscheiden tusschen *verwerven* en tusschen *het bewaren en gebruiken*.

Met deze onderscheiding kruist zich dan die andere van het meer *openlijk* en het meer *verborgen* zondigen tegen dit gebod. Het is deze laatste onderscheiding, welke ook onze Heidelbergse Catechismus in antwoord 110 op het oog heeft, wanneer hij spreekt van een stelen, hetwelk de Overheid straft, en een stelen wat de Overheid niet straft, in welk laatste soort van stelen hij dan weer nadere onderscheidingen maakt.

Behalve toch het terrein van het verborgene, van het zich niet in handelingen uitend wilsvlees, dat geheel buiten de Overheid omgaat, is er ook nog een stuk van het openlijke, van het zich wel in handelingen uitend wilsvlees, dat aan haar waakzaam oog ontsnapt. Anders uitgedrukt, daar is een verborgen terrein van het leven des harten, als ge zoo wilt, het terrein van de zedelijkheid, waar de Overheid met haar recht en wet geen zeggenschap heeft, en daarin een publiek terrein van de in het zichtbare vallende handelingen, als ge zoo wilt, het terrein van het juridische, waar de Overheid met haar positieve recht en wet macht heeft. Op dit laatste, het publiek terrein, is dan echter nog weer een gebied, waar het handelen, het slechte handelen, om ongestraft te blijven, om niet door het strafrecht der Overheid te worden getroffen, zoo bedektelijk mogelijk optreedt.

Terecht zegt dan ook Arthur Schopenhauer: „Op de schouwplaats der tijdelijke gerechtigheid wordt meer onrecht gedaan dan goet, op die der eeuwige juist zooveel onrecht goet als gedaan.“

Er is alzo een drielei stelen. Eerstens datgene, wat alleen en uitsluitend in zedelijk opzicht stelen kan heeten; het zich berondigen aan vreemd eigendom, wat slechts bij willen blijft maar voor God reeds strafbaar is.

Dan een stelen wat zich ook in handelingen omzet, en dus en voor God en voor de Overheid, die de tijdelijke gerechtigheid op aarde heeft te handhaven, strafbaar is,

en daarom een stelen in juridischen zin kan heeten. En dit laatste stelen is dan weer of zoo *open*, zoo blijkbaar, dat het voor de Overheid merkbaar is, of zoo *bedektelijk*, dat het aan haar waakzaam oog ontsnapt.

Dit bedektelijk stelen bedoelt onze Heidelberg, wanneer hij in antwoord 110 spreekt van „alle boose stukken en aanslagen, waarmee wij onzes naasten goed denken ons aan te brengen“. Slaat men nu de Latijnsche uitgave van den Catechismus op, dan zien wij, dat de hier door ons gecursiveerde woorden een vertaling zijn van: „quicquid est malum artium et aucupiorum“. Wij verstaan dan, dat met de „boose stukken“, de „malae artes“ of de „slechte kunstgrepen“ zijn bedoeld, en met de „aanslagen“, de „aucupia“.

Dit laatste cischt eenige toelichting. Het woord *aucupium*, waarvan „aucupia“ het meervoud is, komt van *avis*, „vogel“ en van *capio*, „met de hand nemen, grijpen, vatten, pakken“. *Aucupium* is dus letterlijk „vogelvangst“ en overdrachtelijk het „jagen naar, het loeren op iets“.

Wij hebben dus bij „de boose stukken en aanslagen“ van onzen Heidelberg, te denken aan al die list en streken en bedriegerijen, aan al dat verschalken en dat er laten invliegen, waarmee men het goed van den naaste aan zich tracht te brengen, zonder onder de strafwet te vallen.

Opmerking verdient echter, dat de grens tusschen *openlijk* en *verborgen* stelen lang niet scherp is. Veel toch wat de Catechismus als voorbeeld van de „boose stukken en aanslagen“ noemt, waarmee wij onzes naasten goed denken aan ons te brengen, hetzij met geweld (*vi*) of schijn des rechts (*specie juris*), valt thans onder de strafwet. Men denke aan: „onecht gewicht, el, maat, waar, munt“. De Overheid strekt haar regeling al verder en verder uit over het terrein van het sociale leven.

Een eigenaardig voorbeeld hebben wij hiervan, in wat Voetius ons mededeelt over het z.g. „kribben“, d. w. z. het maken van keerdammen, het plaatsen van horden van teenen of rijen aan de oevers der rivieren. Nu kan men met zulk „kribben“ of bedoelelen zijn land te bewaren tegen afspoeling, of er aanspoeling mee bevorderen, in welk laatste geval de eigenaar van het oeverland, dat aangespoelde of aangeslibde dan als het zijne mocht beschouwen.

Tegen zulk kribben was dan geen zedelijk bezwaar.

Het was een nadere toepassing van het vroeger door ons besproken recht van *accessie* en wel als *alluvie*.

Maar nu was er ook een onzedelijk „kribben“.

En daaraan maakte men zich schuldig, wanneer men zijn dammen en horden zóó plaatste, dat men er het land van zijn buurman, door den stroom, twee trachte af te scheuren en bij het zijne te trekken.

In een land als het onze, met zijn rivieren, meeren, uiterwaarden en polders, was dit kribben een gewichtig stuk van de „sociale moraal“. Voor zoover ons bekend is, had de Overheid er nog geen regelen over getroffen. Althans Voetius, die er zeer uitvoerig over handelt, rekent het onzedelijk kribben tot dat stelen, wat de Overheid niet straft; tot „de boose stukken en aanslagen“, en hij zegt: „niet te kunnen begripen, hoe iemand dat met een goed geweten kan doen.“

In ons Burgerlijk Wetboek is de zaak van de *auspaelingen* in de artikelen 651—654 bij de wijze waarop eigendom verkregen wordt echter geregeld.

Met dat al moet toegegeven, dat waar de Overheid haar regeling uitbreidt, zij de „malae artes et aucupia“ nooit geheel kan uitsluiten.

Behalve nu door openlijk rooven en stelen, dat de Overheid straft, en door zondig begripen en willen, dat nog geen handelen wordt, maar ons reeds voor God strafbaar maakt, bezondigt men zich in betrekking tot *vreemd* eigendom, met name bij de *verwerving*, door het zich met geweld of schijn van recht toe te eigenen.

Ook dit is dan een zich misgrijpen aan de in onze vorige artikelen uitvoerig besprokene verwisselende gerechtigheid. Dus vergrijpt zich met *geweld* de machtige tegenover den zwakkere. Een groote mogendheid die een kleinere staat annexeeert; een Overheid die haar onderdanen onbillijk hoge belastingen oplegt; ambtenaren en militairen, die als de „tollenaars“ en de „krijgslieden“ in de dagen van het Nieuwe Testament, „meer eischen dan gezet is“ en „overlast“ aandoen.

Veel gecompliceerder nog is echter het

zich vergrijpen aan de verwisselende gerechtigheid onder den *schijn* des rechts.

In het algemeen geldt hier 1 Thess. 4 : 6, „dat niemand zijn broeder vertrede, noch bedriege in zijne handeling“ — een woord waarvan de zin is: „dat niemand overtrede de perken van recht en billijkheid, en zijn broeder in zijn bedrijf benadeele“. De Romeinen hadden daarvoor een eigenaardig woord, dat ook in onze wetgeving bekend is, maar daar een veel beperkter zin heeft, het woord *stellionaat*. Het komt van *stellio*, „hagedis“, het diertje dat met zeldzame behendigheid overal doorkomt en doorsluipst en *stellionatus* was dan iedere soort van bedriegerij, welke in de wet niet uitdrukkelijk was genoemd, of waarmee men heenkreep „door de mazen van de wet“. Als voorbeeld van *stellionaat* wezen onze oude moralisten op het doen van den „onrechtvaardigen rentmeester“ (Lucas 16 : 5—7).

Tot al deze listigheden van de practijk, behoort dan in het „verkeer“, bij den ruil, het bedrog in maat en gewicht, met geld en waar — de z.g. *faucosa mens* of „geblankeerde koopwaar“, waaronder heel het gebied van de „warenvervalsching“ valt. Verder het opkopen van levensmiddelen, om daardoor de prijs bovenmatig op te drijven. „Wie koren inhoudt dien vloekt het volk“ (Spr. 11 : 26); en ook het „overvragen“ en het „dingen“. „Het is kwaad, het is kwaad, zal de koper zeggen, maar als hij weggegaan is zal hij zich beroemen.“ (Spr. 20 : 14).

Eindelijk de oneerlijkheid in het aangaan en nakomen van contracten.

Zoo het misbruik maken van crediet, waarbij men zijn schulden niet betaalt of de betaling moedwillig lang uitstelt. Met name het onthouden van het verschuldigde loon aan de werklieden, wordt in de Schrift op het sterkst veroordeeld (Jac. 5 : 4).

Maar ook het zijn naasten in zijn nering onderkruipen, valt onder dit overtrede van de gerechtigheid.

Eindelijk gaat ook alle veronachtzaming en verwaarloozing van *vreemd* eigendom tegen den plicht om onzen naaste in het bewaren van eigendom te helpen en voor wat hij ons toestond te gebruiken, zorg te dragen.

„Op de schouwplaats der tijdelijke gerechtigheid wordt meer onrecht gedaan dan goet.“

„Die niet blijft in al“

Want zooveel als er uit de werken der wet zijn, die zijn onder den vloek; want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al hetgene geschreven is in het boek der wet, om dat te doen. Gal. 3 : 10.

Opgegroeide menschen van fatsoenlijker leven zijn gemeenlijk zelfvoldaan en over zichzelf tevreden. Kinderen, en jong volk, krijgen gedurig vermaan en worden op de vingers geknikt, en dat onderhoudt het besef dat ze er nog niet zijn. Maar zijn de leerjaren voorbij, en rekent men alleen met de „grooten menschen“ dan houden verwey de meesten zichzelf voor goed. Losbollen en roekeloze uitspatters zijn natuurlijk uitgezonderd, maar gewone, nette, ordentelijke, fatsoenlijk levende lieden worden gehouden, en houden zichzelf, nog wel niet voor volmaakt, maar toch voor braaf en onberispelijk. Lieden waarop niets te zeggen valt, en op wie men anderen als voorbeeld wijst.

Over zonde, over schuld, en daarmee saamhangend, over genade en verlossing, spreekt men bij zulk een gemoedsgesteldheid uiterst weinig, bijna niet. Soms betraft men zich nog wel op kleine gebreken, maar die zal men zelf wel acheren. En in elk geval, dat zijn kleine gebreken, die de deugdelijkheid van de persoon niet raken. Dat is een enkele rup die langs blad en tak kruip, maar de boom is goed.

En wel ontmoet men soms in zulke kringen ook fijnere geesten, die een hooger menistal aanleggen, soms zelfs zeer pessimistisch over zichzelf denken, en niet zelden buitengemene kracht oefenen om enkele sporten hooger op de ladder te komen, maar bij denken is gemeenlijk filosofie, mystiek of ascetiek het allesbeheerschende, en komt 't juist daardoor tot een gang naar Golgotha toe noot.

Wat Jezus betuigde, dat hij gekomen was niet om te roepen rechtvaardigen, maar zondaars tot bekeering, en dat niet de gezonden, maar de krankten den medicijnmeester van noodde hebben, is nog steeds op onze eigen maatschappij van toepassing. Men spreekt niet meer van „rechtvaardig“, dat was een term uit het Joodsche leven; men spreekt thans van een ordentelijk, een solied en een voorbeeldig man. Maar de zaak blijft één. En toen éen nu is de maatstaf vals, die wordt aangelegd. Gemeten naar dien valschen maatstaf, schiet men bijna niet te kort. En daarom kan „de arme sondaar“ niet aan het woord komen, en blijft het, wat dezen breedten kring aangaat, om Golgotha leeg.

Alleen, beeld u niet in, dat ge met onder de „belijders“ te komen, van die zelfvoldaanheid af zijt.